

ELS SEPULCRES DE LA COSTA A LA LLOGUERA (Castelló)

El camí de la Costa surt de Castelló cap al N.E. i passa la muntanya pel coll de la Garrofera, podent seguir des d'ací el camí dels Arriers que a l'arribar a l'ermita de Sant Vicent enllaça amb la via romana, ruta que abans seguia el tràfec entre el Maestrat i la Plana, i ara és sendera solitària; o bé seguir per l'esquerra dret a Borriol.

La Costa, com expressa el nom, és la costera o forta pujada del pla al coll de la Garrofera, al qual segueix per la banda de ponent l'allargat cim de la Coma, de marge esquerp cap al migdia. Per baix del cingle tota la vessant està abançalada allí on floreja l'argila i sols els roquers es veuen erms, aixecant-se entre els conreus. Esquerdats i rosegats per l'erosió mostren de vegades menudes cavitats com balmes i coves, que s'aprofitaren com a sepulcres.

SEPULCRE PRIMER

Pujant pel camí, a poc de començar la costera hi ha a l'esquerra un aflorament de calça en el qual s'obre de cara a la mar una coveta estreta i llarga amb el sostre badat, i el sòl cobert d'argila, mostrant encara indicis d'un vell enterrament: dues pedres de la tanca i molts testos d'un bol, que estava al seu lloc contra la paret de la dreta, però rosegats per l'aigua que amb les pluges s'escola per les esquerdes de la volta, avui el vaset és difícil de refer.

Els que buidaren el sepulcre llançaren les seues despulles a baix de la cova i ací encara trobarem part del mobiliari que contenia: fragments de tres fulles de ganivets de sílex; una punta de sageta romboidal i una altra llanceolada amb peduncle, amb dues aletes incipients; un fragment de fulla amb retoc

de través, potser fóra d'un microlit trapezoidal; i com a objectes d'ornament catorze valves de mol-luscos foradades, entre les quals n'hi ha dotze col-lumbeles, una mitra amb doble perforació i un conus amb l'àpex desgastat. I a més un test de fang fosc-groguinós amb la superfície llisa.

SEPULCRE SEGON

A l'altra banda del mateix roquer, cap a l'oest, hi havia un altre sepulcre, que per sort encara trobàrem intacte; perquè les pedres de tanca s'aparellaren ben entrecallades, però sense ordre procurant que es confongueren entre les roques, com una formació natural. I així passa inadvertit fins que en la primavera de 1924, sospitant la seua probable existència, remoguérem penosament les pedres de tanca i tot seguit varen apareixer els primers ossos humans, en una terra molt fina i solta, com triada expressament. Al seguir excavant es veié que era així, perquè a sobre venia una gruixuda capa d'argila groguinosa, estrenyida per a protegir millor les desferres humanes. Però aital estructura sols era al davant; més a dintre sols sortia l'argila compacta, rogenca, amb trossos de túbies, fèmurs i altres ossos llargs, i no massa nombrosos. En canvi si que ho eren a l'entrada de la cambra sepulcral, on es trobaren les porcions cranianes molt desfetes, acoblant-se tot en poc espai.

Entre la terra fina hi havia una mota de cendres, però cap os estava cremat, sense que fóra possible esbrinar el motiu de la seua presència, molt probablement alguna ignorada costum funerària.

Allí tot sortia barrejat, adhuc les ofrenes, que estaven molt a fora i eren poques: fragments de tres vasets de fang marró-fosc, parets primes i superfície llisa: un casquet esfèric, un altre globular de boca estreta poc sortint, i el darrer de fons convexa i vorera mitja amb coll ample lleugera-

ment replegat, que es pogué reconstruir sencer. Els objectes d'ornament comprenen: dos trossos curts de tibia amb els extrems tallats de través i polits; una col-lumbela perforada i tres peces de collar discoidals amb les vores arrodonides, tres de valves de pectuncle. De sílex sols es trobà un resquill prismàtic; i a fora ja del sepulcre una menuda fulla de secció triangular.

SEPULCRE TERCER

El sepulcre més important estava en el darrer roquer que floreja en la mateixa vessant, quasi al cim de la Coma. Hi ha ací com un abric de cara a ponent, del qual parteixen dos cavitats estretes i sinuoses. La major, situada a la dreta, és la que contenia les despulles humanes, i ve a ser com una esquerda amb el sostre molt baix cap al fons, i alçant-se la volta al mig, on les parets també s'eixamplen i deixen prou espai per a l'enterrament. Que ocupava el centre de la cova, no estenent-se al fons, ni a l'abric o vestíbul, del que el separava una pedra ben ajustada a la roca.

Quan en maig de 1924 prospectant pels roquers de la Coma trobàrem aquesta cova, florejaven al mig de l'esquerra algunes dents humanes, i al remenar la terra sortiren de seguida ossos desfets; una peça de collar feta de pasta verda, encara no identificada, i un test de fang fosc amb la superfície llisa i polida, que estava cap al mig, a uns cinquanta centímetres de rondària. En canvi altres fragments del mateix vas es trobarem més amunt i cap al fons, una prova més de que l'enterrament l'havien regirat. Allí també hi havia el cap ben tornejat d'una agulla d'os i una bellíssima punta de sílex en forma de fulla de llorer amb la base ampla triangular, finament retocada i dentada.

A l'enfonsar trobarem l'esquerda cada vegada més estreta, arribant tan sols a uns 20 cms entre les dues parets, i sempre reblida d'una terra solta, polsosa, amb solatges d'ossos i dens. Del mobiliari sepulcral sols poguérem recollir l'extrem d'un punxó d'os, un menut resquill de sílex i testos, que malgrat els uns siguen llisos, polits, i altres de superfície grollera, és molt possible que tots plegats foren del mateix vas, que tindria un perfil carenat, tronco-cònic amb el fons hemisfèric.

Com els que varen regirar el sepulcre no llevaren la pedra de tanca, a sota sortí un racó intacte. Hi havia també ossos desfets i dos belles puntes de sageta: una en forma de fulla de llorer, com la que trobarem abans, i l'altra com romboidal amb la punta molt estirada. Poc més avall una falange de cèrvol, sense rastres de gravats o pintura, però tractant-se de l'únic os d'animal que hi havia, potser fóra un ídol com els del S.E. de la Península.

PROBABLE SEPULCRE DESTRUIT

Entre els sepulcres segon i tercer hi ha altres roquers amb menudes cavitats, ara buides, però que al seu temps pogueren servir d'ossaris com les altres i ara tan destruïts que no en resta cap indici per provar-ho.

Al peu d'una d'elles, en poc espai, recollirem una punta de sageta romboidal i una altra en forma de fulla de llorer.

S/. Dr. Esteve Galvez

Originals superats

Sepulcres neolítics

Castelló.

SEPULCRE PRIMER DE LA COSTA

Vora el camí de la Costa, que es la vella ruta del Maestrat a Castelló per la vall de Borriol i el coll de la Garrofera hi ha un rocavi amb una coveta, que s'obre cara el camí i es fàcil de trobar malgrat siga ben menuda: sols té tres metres de fondària i el sostre es molt baix.

Contenia un enterrament neolític, destruït fa molt de temps, potser en l'època romana. Però encara trobava alguns fragments de garrivet de sílex; una punta de sageta romboidal i una altra de fulla de llorer amb peduncul; un test amb la superfície llisa; i catorze valves de mol·lusc foradades (12 col·lumbelles, 1 mitra i 1 conus); darreres romanalles del mobiliari sepulcral que lleuaven a fora amb la terra i ossos els antics excavadors.

A dintre de la coveta contra la paret de llevant hi havia prou testos d'un bol amb la superfície llisa.

SEPULCRE SEGON DE LA COSTA

En el mateix rocam i com a 15 m. del primer sepulcre estava el sepulcre segon, en una petita balma tancada per grosses pedres ben entrecallades. S'havia dissimulat ben bé entre les penyes que passà inadvertit als que violaren els sepulcres primer i tercer.

Excavat el sepulcre, la coberta resulta tiudre tres metres de fondària per dos d'amplada i un d'alçada, i contenia un ossari, o siga un sepulcre col·lectiu en el qual les despulles humanes sortien desordecades, més abundoses cap a fora, on es feren també les troballes arqueològiques, per cert poc nombroses: una fulleta de sílex blanc, un resquill de sílex rosat, tres peces discoidals de valva de pectunche, dues peces de collar tretes d'un tros de tibia amb les puntes arrodonides, un col·lembol, un típic papirada i fragments de ceràmica llisa que semblen correspondre a cinc vasos, tres dels quals donen perfils coneguts: casquet esfèric, esfèric amb la vora replegada i hemisfèric amb vora alta reentrant. Sol a aquest darrer pogué reconstruir-se quasi sencer.

SEPULCRE TERCER DE LA COSTA

Seguint acompanyant el mateix vessant ben a prop del cim de la Coma, s'aixeca un altre penyal amb una cavitat que mira cap a ponent. Esquerda irregular molt estreta d'un vuit metres de fondària, que es tancava parcialment per protegir el sepulcre amb una sola pedra. Al seu temps degué contenir l'enterrament més important de la Costa, probablement un sepulcre col·lectiu, molt revolt i saquejat. Hi havia, però, un menut racó intacte sota la pedra de Fausca, i allí sortiren dues puntes de sageta: una en forma de fulla de llorer i l'altra romboidal allargada. En la resta del sepulcre, entre ossos quasi fets pols, vaig trobar una bellíssima punta de forma semblant a la número un menut requil de sidon, una peça de collar de pasta verda, el cap torçejat d'una agulla d'os i fragments d'un vas de superfície llisa, potser de fons hemisfèric i boca replegada.

POSSIBLE SEPULCRE DESTRUÏT A LA COSTA

Entre el sepulcre segon i tercer de la Costa hi ha altres roquers amb menudes cavitats, ara buïdes, però que al seu temps pogueren contiindre ossaris semblants, destruïts pels mateixos que varen remoure el primer sepulcre.

Al peu d'una d'elles florejaven en poc espai dues plantes de sageta: una romboidal i l'altra en forma de fulla de lloret.